

## ПЕДАГОГІКА МИСТЕЦТВА У РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Утвердження у сучасній педагогіці суб'єкт-суб'єктних відносин зумовлює посилення уваги освітян до формування в особистості здатності до самоактуалізації, самореалізації й саморозвитку своїх сутнісних сил і потенціалів.

Цій проблемі присвятили свої дослідження вітчизняні й зарубіжні вчені: Т. Браже, О. Деркач, В. Зазикін, Ю. Кулюткін, І. Мартинюк, О. Матюшкін, Л. Москвичев, В. Овчинников, Г. Пихтовников та інші. У працях цих науковців визначено сутність та структуру особистісного, професійного й творчого потенціалів людини. Водночас, попри ґрунтовну розробленість вченими означених проблем, вони не приділяли уваги у своїх дослідженнях аналізу можливостей педагогіки мистецтва у розвитку творчого потенціалу педагогів позашкільних навчальних закладів, хоча саме для них рівень його сформованості визначальним чином впливає на якість їхньої професійної діяльності, що як жодна інша, вимагає творчості [3; с. 4].

Актуальність цієї проблеми та її недостатня розробленість в теорії і практиці сучасної освіти зумовили вибір теми нашої статті. Її метою є теоретичний аналіз сутності, особливостей і складових творчого потенціалу педагогів позашкільних навчальних закладів та обґрунтування ефективності педагогіки мистецтва у його розвитку.

Розпочинаючи аналіз сутності творчого потенціалу особистості, визначимо його як *інтегровану якість, що характеризує міру її можливостей щодо здійснення діяльності творчого характеру й визначає міру її можливостей у творчому самоздійсненні й самореалізації*. Причому, творчий потенціал відображає потенційні характеристики цих можливостей, які потребують актуалізації, інакше цей резерв залишиться нерозкритим й нереалізованим.

Характеризуючи людей з яскраво вираженим, потужним творчим потенціалом, дослідники відзначають, що він виявляється у розвиненій творчій уяві, сильній інтуїції, прагненні до самовираження, нестандартному продуктивному мисленні,

### Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

новаторстві, вмінні мобілізувати свої ресурси у процесі діяльності. Серед основних характеристик творчого потенціалу А. Торранс вирізняє: оригінальність (нетривіальність ідей), біглисть (швидкість знаходження рішень), гнучкість (ступінь різноманітності відповідей), ретельність розробки ідей. Г. Нойер, В. Кальвайт, Х. Кляйн вважають ознаками творчого потенціалу розвинений інтелект та обдарованість, відчуття нового, нешаблонне мислення, готовність до ризику, наполегливість, витримку, мужність, впевненість у собі. Л. Сохинь та В. Тихонович виділяють такі сутнісні характеристики творчого потенціалу як: *багаторівневість змісту*; *діалогічність* (адже реалізація творчого потенціалу є діалогом потенційного й актуального у взаємодії особистості з оточуючим світом та іншими людьми, із самою собою); *соціальність* (процес розвитку творчого потенціалу особистості має соціально-історичну динаміку); *системність* (творчий потенціал володіє усіма атрибутами, властивими системам, що самоорганізуються й саморозвиваються, і має свою внутрішню логіку розвитку).

У сучасній психології зроблено важливий висновок, що творчий потенціал притаманний кожній людині, хоча виявляється різною мірою й у різних здібностях, що реалізуються у різних видах і напрямках діяльності. Неувага педагога до цих здібностей, нерозуміння ним відмінностей творчих потенціалів своїх вихованців й прагнення підігнати їх під абстрактний творчий потенціал, який асоціюється здебільшого з розвитком правої півкулі, інтелекту, спричинює нещастя вихованців і стійке їх небажання йти до закладів освіти – як загальноосвітніх, так і позашкільних. Недаремно епіграфом до твору „35 кіло надії” сучасної популярної французької письменниці Анни Гавальди є: *„Я ненавиджу школу. Ненавиджу її більше всього на світі. Ні, навіть це сильніше...Вона зіпсувала мені усе життя”* [2, с. 3].

З іншого боку, розвиток творчого потенціалу, попри усю свою важливість, не може бути єдиною й вичерпною метою педагогічної діяльності, оскільки, як зазначав Х. Ортега-і-Гассет, не можна припустити, щоб творча індивідуальність зростала *за рахунок гуманної*, інакше ми виплекаємо „злих геніїв”, які принесуть людству лише великі нещастя. Отже, *педагогічна функція творчого потенціалу* реалізується у тому, що він виступає, ніби зерном, з якого проростають й розгортаються творчі можливості людини, що дозволяють їй творчо змінювати умови своєї життєдіяльності й покращувати життя усього людства.

## Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

У зв'язку з цим важливим завданням педагога:

- *відкрити* творчий потенціал своїх вихованців (про який вони нерідко самі не здогадуються),
- *показати* їм їхню родзинку, створивши для цього ситуацію успіху,
- *спонукати* їх до самоактуалізації, саморозвитку цього потенціалу,
- *виробити смак* до творчого зростання, оскільки, як зазначав К. Станіславський, талант це лише 10% здібностей і 90% роботи над собою.

*Структура творчого потенціалу* становить собою єдність *здатності* й *готовності* особистості до творчої діяльності. Вона охоплює не лише природні ресурси й резерви особистості, але й ті утворення, що формуються в неї в результаті соціалізації й неперервної освіти.

Визначаючи творчий потенціал особистості як інтегральну цілісність природних та соціальних сил людини, що забезпечує її суб'єктивну потребу у творчій самореалізації й саморозвитку, вчені зазначають, що вірогідність прояву творчого потенціалу залежить від: 1) особистісної спрямованості людини на повну реалізацію своїх можливостей; 2) міри її внутрішньої свободи; 3) сформованості її соціальних і творчих якостей. Тобто, якщо людина є творчою, то її творчий потенціал, як стверджує В. Рибалка, є невичерпним [6, с. 161].

Ще один важливий для розвитку творчого потенціалу висновок психології можна вкласти у такий ланцюжок з 4 елементів: „*здібності – схильності – інтерес – бажання*”. Тобто, людина схильна до тієї діяльності, до якої має здібності. Це зумовлює її інтерес до цієї діяльності й викликає бажання займатися нею.

Цей висновок, на нашу думку, є дуже важливим для працівників позашкільних навчальних закладів, оскільки, якщо до школи дитина ходити зобов'язана, то до позашкільних навчальних закладів вона ніколи не піде з примусу. Отже, від того, чи зуміє керівник гуртка чи студії реалізувати ланцюжок „*здібності – схильності – інтереси – бажання*”, значною мірою залежить наповнюваність цих гуртків, моральне задоволення своєю працею, а зрештою – і його зарплата.

І тут слід звернути увагу на дві передумови успішності діяльності позашкільних навчальних закладів.

Перша – *врахування сучасних тенденцій розвитку освіти*.

### Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

А саме, в умовах становлення ринкових відносин особливого значення в освіті набуває маркетинговий підхід [7], що реалізується у концепції класичного маркетингу, яка проголошує головною ідеєю: „*Знайди потребу – і задовольни її кращими, ніж у конкурента, засобами*”. При цьому варто згадати ще одну ідею, висловлену представницею педагогіки свободи Елен Кей: „*Ідучи від дитини*” – тобто, – не від компетентності педагога у певному виді діяльності; й не від волі батьків, які, понад усе люблячи своїх дітей, нерідко віддають їх у гуртки за принципом „я хотів, але не вийшло” або „я мав великі успіхи, то нехай і моє чадо досягне успіхів у цій діяльності”, – а лише з бажання вихованців. Адже залучати їх до позашкільної діяльності з примусу, придушуючи цим їхню свободу вибору, є неприпустимим з позицій педагогічної етики, яка обстоює ідеали поваги до особистості вихованців, визнання їхнього права на щасливе дитинство, оскільки діти мають не „готуватися до майбутнього життя”, яке колись настане, а вже жити повноцінним і радісним життям у своєму дитинстві. Розуміючи це, В. Сухомлинський протиставляв „школі муштри й зубрьожки” „школу радості”.

Для того, щоб вихованці з власного бажання приходили до позашкільного закладу освіти, педагогу потрібно прагнути того, щоб їм було у ньому добре й вони завжди перебували в очікуванні завтрашньої радості. Саме це й має стати основою професійної діяльності педагога позашкільного закладу освіти.

Друга передумова успішності діяльності позашкільного навчального закладу полягає у *посиленні уваги до розвитку творчого потенціалу самого педагога*. Адже, не маючи його, він ніколи не розвине творчий потенціал своїх вихованців. Творчий потенціал педагога визначається вченими як його можливості у сфері педагогічної творчості, а також як резерв засобів творчості, які є у нього в запасі й можуть бути приведені у дію для досягнення конкретної педагогічної мети [3, с. 47]. Творчий потенціал педагога складається із системи загальнокультурних і професійних знань, гуманістичного світогляду, на основі яких будується і регулюється його діяльність, розвиненого чуття нового, високого ступеня розвитку творчого мислення, його гнучкості, нестереотипності й оригінальності, здатності швидко змінювати прийоми дій, відповідно до нових умов.

*Потужність творчого потенціалу педагога підтримується* завдяки його *ресурсній відновлюваності, забезпечуваній за рахунок його великої самостійної пізнавальної і*

*творчої активності та засвоєння ним креативних технологій.* З цього випливає висновок, що педагог позашкільного навчального закладу, який постійно працює над собою, розвивається в особистісному і професійному напрямках, завжди буде у гарній творчій формі, що дозволить йому природно і яскраво виявляти свій творчий потенціал і розвивати його у своїх вихованців.

Реалізований творчий потенціал педагога завжди має своєрідний і неповторний вияв, що піддається зовнішньому спостереженню у притаманному йому *індивідуальному стилі педагогічної діяльності*, важливою ознакою якого є *естетичність*. Ця якість визначається академіком І.А. Зязюном як уміння залучати до процесу педагогічної дії позитивні почуття прекрасного й піднесеного, рідше – комічного, наповнюючи дію потребою-спонукуючою кожного вихованця до набуття статусу суб'єкта педагогічної діяльності [5].

Поняття естетичності означає узагальнюючу почуттєво-виразну якість професійної діяльності та особистості педагога, його здатність „заражати” своїх вихованців позитивними почуттями, власним інтересом; зумовлювати в них відчуття емоційного підйому, хвилювання, прагнення до краси, в чому б вона ні виявлялася.

Нерідко педагога порівнюють з митцем, визнаючи цим високу естетику його праці. Водночас, уподібнення його, наприклад, до ваятеля, передбачає очікування від нього незрівнянно вищого рівня суспільної й морально-правової відповідальності, позбавлення його права на помилку. У зв'язку з цим справедливими є слова Г. Ващенка: ”Коли скульптор зіпсує невдалою працею шматок мармуру, то його можна замінити іншим, а коли педагог покалічить душу дитини, то це вже буде не втрата, а справжній злочин перед дитиною і суспільством” [1].

Педагог позашкільного навчального закладу має бути не просто майстром, а „двічі майстром” своєї справи: на найвищому (мистецькому) рівні володіти змістом тієї діяльності, яку він викладає в очолюваному ним гуртку чи студії, і вміти творити красу педагогічної дії, слова, думки, програмувати своїх вихованців позитивними почуттями. Звідси випливає необхідність набуття ним таких професійних якостей, як педагогічна виразність (адже невиразний педагог не зможе вразити вихованців, вплинути на їхні почуття); педагогічний артистизм, особистий шарм – атрактивність. Саме ці якості є естетичними засадами ідеалу педагога позашкільного закладу освіти, соціальною місією якого є

реалізація права дитини на щасливе дитинство.

І тоді зникне проблема відсіву дітей з гуртків і секцій, оскільки вона має естетико-психологічний характер і полягає у неспроможності педагога викликати у вихованців позитивну почуттєвість, радість від виконуваної роботи та її результатів. Звичайно, причини цього можуть бути різними і їх слід вивчати на науковій основі. Але причиною, яка найчастіше називається вихованцями, є втрата ними інтересу до позашкільної діяльності, розчарування в ній. Отже, виходить, що – замало віднайти потребу учнів у певному виді позанавчальної діяльності. Потрібно ще так її задовольнити, щоб підтримати, зміцнити й розвинути цей інтерес. А це уможлиблюється лише тоді, коли керівник гуртка, студії чи секції працюватиме з вихованцями, ґрунтуючись на естетичних, етичних та аксіологічних засадах, за яких його діяльність перетвориться на високе мистецтво педагогічної дії, зорієнтоване на цінність творчого потенціалу своїх вихованців.

Оскільки творчий потенціал педагога позашкільного навчального закладу характеризується естетичністю, дуже часто він спрямовується на розвиток творчого потенціалу учнів засобами мистецтва, найбільш природним й відповідним засобом його актуалізації є *мистецтво*.

Взаємодіючи з педагогікою, воно породжує три самостійні педагогічні субдисципліни, кожна з яких по-своєму розвиває творчий потенціал учасників педагогічного процесу у позашкільних навчальних закладах: *мистецьку педагогіку, педагогіку мистецтва та арт-педагогіку*. Ці субдисципліни мають як спільні, так і відмінні особливості, що виявляються в їх концептуальних, теоретичних та методичних засадах, власному поняттєво-термінологічному апараті.

Відмінність педагогіки мистецтва, мистецької педагогіки та арт-педагогіки вбачаємо, передусім, в їх *походженні, предметі й меті*.

Так, виникнення *мистецької педагогіки* пов'язане з необхідністю передачі досвіду професійної мистецької діяльності та естетичного виховання особистості засобами мистецтва, актуалізації художньо-творчого та естетичного потенціалів особистості.

Походження *арт-педагогіки* пов'язане з психотерапією та арт-терапією, з якої вона виокремилася після II Світової війни у зв'язку з необхідністю роботи з дітьми групи ризику. Але, на відміну від арт-терапії, арт-педагогіка передбачає роботу зі

здоровою, а не хворою особистістю, застосовуючи при цьому метод організації конструктивної взаємодії і співпраці дитини й дорослого.

*Педагогіка мистецтва* є наукою про використання педагогічного потенціалу мистецтва в освіті, а також практичною педагогічно-мистецькою діяльністю; субдисципліною педагогіки, що розробляє естетичні, етичні, культурологічні, акмеологічні та аксіологічні засади формування особистості, її загального, професійного й творчого розвитку засобами мистецтва; самостійною педагогічною галуззю, що досліджує проблеми навчання, виховання та розвитку особистості засобами мистецтва.

*Педагогіка мистецтва* спрямована, головним чином, на загальнокультурний і творчий розвиток людини, пробудження „сплячих у ній” (В. Верховинець) творчих сил, виявлення й розвиток у мистецькій діяльності її творчої індивідуальності.

Її **предметом** є освіта засобами мистецтва, а **метою** – гуманізація сучасної освіти та сприяння реалізації її культуротворчого і людинотворчого потенціалу.

Не маючи спеціальної мистецької та художньо-естетичної спрямованості, педагогіка мистецтва розглядає мистецьку діяльність як засіб цілісного розвитку особистості на аксіологічних і творчих засадах. Вона робить акценти у процесі оволодіння учнями мистецькою творчістю не на технічному їх вишколі („дресурі”, як називає цей процес С. Гессен), а на відкритті перед ними можливостей самовираження в суб’єктивно близькому для них виді мистецтва у найбільш зручний та бажаний для них спосіб, що дозволяє підвищити їхню пізнавальну активність і бажання до певної навчальної чи позанавчальної діяльності, постійного самовдосконалення, роботи над собою.

Ці акценти можна виразити, на нашу думку, у двох різних термінах: 1) звичному “*мистецько-педагогічна діяльність*”, тобто діяльність щодо цілеспрямованого опанування мистецтва з метою мистецької освіти й художньо-естетичного виховання, а також 2) “*педагогічно-мистецька діяльність*” – тобто діяльність, спрямована на розв’язання загально-педагогічних завдань на основі використання мистецтва.

Значення педагогіки мистецтва у розвитку творчого

### Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

потенціалу працівників позашкільних навчальних закладів вбачаємо в тому, що вона забезпечує умови для виявлення й розкриття художньо-творчих обдарувань усіх учасників позашкільного педагогічного процесу; зміцнює їхню віру в себе; підвищує їх самооцінку та сприяє формуванню позитивної Я-концепції, що, звичайно ж, сприяє удосконаленню їхньої педагогічної творчості та зумовлює потужне зростання їхніх творчих сил.

Узагальнюючи викладене в статті, можна зробити висновок, що педагогіка мистецтва є впливовим педагогічним ресурсом у розвитку творчого потенціалу й педагогічної майстерності працівників позашкільних навчальних закладів. Отже, необхідно привернути до неї увагу педагогічної громадськості, стимулювати інтерес педагогів до оволодіння її засобами та озброїти їх креативними технологіями виховання дітей і молоді засобами мистецтва.

Оскільки у невеликій за обсягом статті неможливо висвітлити усі ці аспекти педагогіки мистецтва, то вони стануть предметом наших подальших наукових пошуків.

### **Література**

1. Ващенко Г. Виховання волі і характеру / Г. Ващенко // Твори в 4-х т. – К.: Школяр – „Фада” ЛТД, 1999. – Т. 3. Праці з педагогіки та психології. – 385 с.
2. Гаральда А. “35 кило надежды / 35 kilos d'espoir” / Анна Гавальда. – Флюид / FreeFly – М., 2007. – 37 с.
3. Гороя В. И. Творческая индивидуальность учителя в условиях повышения профессиональной квалификации: монография / В. И. Гороя, Н. А. Антонова, Л. Н. Харченко. – Ставрополь: Сервисшкола, 2005. – 144 с.
4. Деркач А. А. Акмеология: Учеб. пособие / А. А. Деркач, В. П. Зызыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
5. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості // Мистецтво у розвитку особистості: монографія / за ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 14-36.
6. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості / В. В. Рибалка. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.
7. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів: Навч.-метод. посібник / Н. М. Флегонтова. – К.:



**Елена Отыч**

***Педагогика искусства в развитии творческого потенциала педагога внешкольного учебного заведения***

**Аннотация.** *Определены сущность и характерные черты творческого потенциала педагога внешкольного учебного заведения. Обоснована роль педагогики искусства в его развитии.*

**Ключевые слова:** *творческий потенциал, педагогика искусства, художественная педагогика, внешкольное учебное заведение.*

**Olena Otych**

***Pedagogics of art in development of creative potential of teacher of out-of-school educational establishments***

**Summary.** *Essence and personal touches of creative potential of teacher of out-of-school educational establishment is certain. The role of pedagogics of art is grounded in his development.*

**Key words:** *creative potential, pedagogics of art, artistic pedagogics, out-of-school educational establishment.*

**УДК 001.891:378.1**

**Ірина Погоріла,  
Олександр Романенко,  
м. Київ**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК  
ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ**

Поняття “науково-дослідницька діяльність студентів” включає в себе навчання студентів елементам дослідницької діяльності, а також наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом викладача. Науково-дослідницька діяльність забезпечує єдність освіти і науки у підготовці майбутніх професіоналів, формування наукового світогляду студентів, оволодіння ними методологією і методами наукового пошуку; надання допомоги студентам у прискореному оволодінні професійними навичками; прищеплення студентам навичок самостійної роботи; дослідницьких умінь, розвиток ініціативи,